

L I E T U V O S

ARCHEOlogija 46

Lietuvos istorijos institutas

L I E T U V O S

ARCHEOlogija 46

LIETUVOS
ISTORIJOS
INSTITUTAS

VILNIUS 2020

Leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS 2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

(Finansavimo sutarties numeris S-LIP-19-4)

Redaktorių kolegija / Editorial board:

Atsakingoji redaktorė / Editor-in-chief dr. Agnė Čivilytė
(Lietuvos istorijos institutas, Vilnius / Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Atsakingosios redaktorės pavaduotoja / Assistant Editor
dr. Elena Pranckėnaitė (Lietuvos istorijos institutas,
Vilnius / Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Laurynas Kurila (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Valdis Bērziņš (Latvijos universitetas, Latvijos istorijos
institutas, Ryga / University of Latvia, Institute of Latvian
History, Riga)

Habil. dr. Anna Bitner-Wróblewska (Valstybinis
archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija / State
Archaeological Museum in Warsaw, Poland)

Dr. Christoph Jahn (Baltijos ir Skandinavijos archeologijos
centras, Šlėzvigas, Vokietija / Center for Baltic and
Scandinavian Archaeology, Schleswig, Germany)

Prof. dr. Rimantas Jankauskas (Vilniaus universitetas,
Lietuva / Vilnius University, Lithuania)

Akad. prof. dr. Eugenijus Jovaiša (Lietuvos mokslų
akademija, Vilnius / Lithuanian Academy of Sciences,
Vilnius)

Habil. dr. Bartosz Kontny (Varšuvos universitetas,
Archeologijos fakultetas, Lenkija / Faculty of Archaeology,
University of Warsaw, Poland)

Prof. dr. Valter Lang (Tartu universitetas, Estija /
University of Tartu, Estonia)

Doc. dr. Algimantas Merkevičius (Vilniaus universitetas,
Lietuva / Vilnius University, Lithuania)

Habil. dr. Tomasz Nowakiewicz (Varšuvos universitetas,
Archeologijos fakultetas, Lenkija / Faculty of Archaeology,
University of Warsaw, Poland)

Habil. dr. Grzegorz Osipowicz (Mikalojaus Koperniko
universitetas, Torunė, Lenkija / Nicolaus Copernicus University,
Toruń, Poland)

Dr. Gytis Piličiauskas (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Eve Rannamäe (Tartu universitetas, Estija / University of
Tartu, Estonia)

Dr. Andra Simniškytė (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Roberts Spīrgis (Latvijos universitetas, Latvijos istorijos
institutas, Ryga / University of Latvia, Institute of Latvian
History, Riga)

Dr. Eugenijus Svetikas (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius /
Lithuanian Institute of History, Vilnius)

Dr. Andris Šnē (Latvijos universitetas, Ryga / University of
Latvia, Riga)

Doc. dr. Gintautas Zabiela (Klaipėdos universitetas, Lietuva /
Klaipėda University, Lithuania)

Prof. dr. Šarūnas Milišauskas (Niujorko valstijos Bafalo
universitetas, JAV / New York State University at Buffalo, USA)

Prof. dr. Timothy Cheval (Niujorko valstijos Bafalo
universitetas, JAV / New York State University at Buffalo, USA)

Prof. dr. Johan Ling (Goteborgo universitetas, Švedija /
University of Gothenburg, Sweden)

Sekretorė / Secretary Dovilė Urbonavičiūtė-Jankauskienė

Redakcijos adresas / Editorial Board address:
Lietuvos istorijos institutas, Archeologijos skyrius
Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius
Tel. (+370) 5 2614935, fax (+370) 5 2611433
e-mail: lietuosarheologija@gmail.com;
civilytea@gmail.com

Žurnalas registruotas: EBSCO Publishing: Central and Eastern European Academic Source European
Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)

TURINYS / CONTENT

Agnė Čivilytė	PRATARMĖ.....	11
	FOREWORD.....	15
Agnė Čivilytė	RUDENS POPIETĖ SU RIMUTE RIMANTIENE	19
	AUTUMN AFTERNOON WITH RIMUTĖ RIMANTIENĖ	
Jonas Beran	GREETINGS FROM OLD CENTRAL-EASTERN GERMANY: MEMORIES OF INTERESTING TIMES.....	27
	LINKĖJIMAI IŠ PIETRYČIŲ VOKIETIJOS: PRISIMINIMAI APIE ĮDOMIUS LAIKUS	
	STRAIPSNIAI / ARTICLES	
Gabrielė Gudaitienė	EIGULIAI, ONE OF RIMUTĖ RIMANTIENĖ'S FIRST EXCAVATIONS – A REVISED INTERPRETATION	33
	EIGULIAI – VIENA PIRMŪJŲ RIMUTĖS RIMANTIENĖS KASINĖJIMŲ VIETŲ. NAUJA INTERPRETACIJA.....	61
Andreas Kotula, Henny Piezonka, Thomas Terberger	THE MESOLITHIC CEMETERY OF GROß FREDENWALDE (NORTH-EASTERN GERMANY) AND ITS CULTURAL AFFILIATIONS.....	65
	GROS FREDENVALDE (ŠIAURĖS RYTŲ VOKIETIJA) MEZOLITO LAIKOTARPIO KAPINYNAS IR JO KULTŪRINĖS SĄSAJOS	83
Vygandas Juodagalvis	AKMENINIAI GLUDINTI KIRVIAI LIETUVOJE. TIPOLOGIJOS IR TERMINOLOGIJOS PROBLEMOS.....	85
	GROUND STONE AXES IN LITHUANIA. PROBLEMS OF TYPOLOGY AND TERMINOLOGY	108
Eglė Šatavičė	NEOLITHIC SOCIETIES AND THEIR POTTERY IN SOUTH-EASTERN LITHUANIA.....	111
	NEOLITO BENDRUOMENĖS IR JŲ KERAMIKA PIETRYČIŲ LIETUVOJE.....	142
Grzegorz Osipowicz, Justyna Orłowska, Gytis Piličiauskas, Giedrė Piličiauskienė, Mariusz Bosiak	OSSEOUS POINTS AND HARPOON HEADS FROM ŠVENTOJI SUBNEOLITHIC SITES, COASTAL LITHUANIA. FIRST TRACEOLOGICAL INSIGHT INTO THE WAY THEY WERE PRODUCED AND USED	147
	KAULINIAI ANTGALIAI IR ŽEBERKLAI LIETUVOS PAJŪRIO ŠVENTOSIOS SUBNEOLITINĖSE GYVENVIETĖSE: GAMYBA IR NAUDOJIMAS PIRMŪJŲ TRASOLOGINIŲ TYRIMŲ DUOMENIMIS	168

Sławomir Kadrow	MACRO AND MICRO SCALE NEOLITHISATION PROCESSES IN SOUTH-EASTERN POLAND AGAINST THE BACKGROUND OF CENTRAL-EASTERN EUROPE 171	171
	PIETRYČIŲ LENKIJOS NEOLITIZACIJOS PROCESAI MIKRO- IR MAKROLYGMENIMIS VIDURIO IR RYTŲ EUROPOS KONTEKSTE 187	187
Frédéric Surmely	CHARACTERIZATION OF TERTIARY FLINTS BY GEOCHEMISTRY: APPLICATION TO THE FRENCH TERRITORY..... 191	191
	TERCIARO TITNAGO PRANCŪZIJOS TERITORIJOJE CHARAKTERIZAVIMAS NAUDOJANT GEOCHEMINĮ METODĄ..... 205	205
Rokas Vengalis, Jonas Volungevičius, Gintautas Vėlius, Albinas Kuncevičius, Justina Poškienė, Regina Prapiestienė	ŽMOGUS PRIEŠ GAMTĄ: RELJEFO TRANSFORMAVIMAS ĮRENGIANT XIII–XIV A. KERNAVĖS PILĮ IR JO SUKELTI EROZINIAI PROCESAI 207	207
	MAN AGAINST NATURE: THE TRANSFORMATION OF THE RELIEF DURING THE CONSTRUCTION OF KERNAVĖ CASTLE IN THE 13 TH –14 TH CENTURIES AND THE EROSIONAL PROCESSES IT CREATED 248	248
Andra Simniškytė	KUPIŠKIO (AUKŠTUPĖNŲ) PILIAKALNIS: TEORINĖS PRIELAIIDOS IR TYRIMŲ REZULTATAI 255	255
	HILLFORT OF KUPIŠKIS (AUKŠTUPĖNAI): THEORETICAL ASSUMPTIONS AND INVESTIGATION RESULTS..... 284	284
	<i>KITAIP APIE ARCHEOLOGIJĄ / ALTERNATIVE PERCEPTIONS OF ARCHAEOLOGY</i>	
Šarūnas Radvilavičius	KELIAUTOJO LAIKU UŽRAŠAI..... 289	289
	THE NOTEBOOK OF TIME TRAVELLER	
	<i>DISKUSIJOS / DISCUSSIONS</i>	
Inga Merkytė	STUDIES OF ANCIENT DNA. THE RACE FOR THE ULTIMATE ANSWER 293	293
	SENOVĖS DNR TYRIMAI: KARŠTLIGIŠKOS ATSAKYMŲ PAIEŠKOS	
	<i>RECENZIJOS / REVIEWS</i>	
Rokas Vengalis	ALGIMANTAS MERKEVIČIUS (SUD.), 2018. ANKSTYVOJO METALŲ LAIKOTARPIO GYVENVIETĖS LIETUVOJE (SETTLEMENTS OF EARLY METAL PERIOD IN LITHUANIA)..... 305	305
	<i>INFORMACIJA APIE PROJEKTUS / INFORMATION ABOUT THE PROJECTS</i> 309	309
	AUTORIŲ DĖMESIUI..... 327	327
	GUIDELINES FOR AUTHORS..... 331	331

KELIAUTOJO LAIKU UŽRAŠAI

Aš labai anksti supratau, kad noriu būti archeologas. Kurį laiką, paveiktas daugybės perskaitytų detektyvų, linkau prie tuo metu populiarios tardytojo (dabar, tai, matyt, vadintųsi policijos tyrėju) profesijos, bet paskui ryžtingai apsisostojau ties archeologija. Viena vertus, pasirinkimas logiškas, nes archeologija tik vienu žingsniu nutolusi nuo kriminalistikos – abi tiria praeities paslaptis. Antra, namie visada buvo daug istorinės literatūros, nes mano tėtis domėjosi istorija ir pasakojimais apie būtas ir nebūtas žemaičių pergales mūšiuose su kryžiuočiais ir tai žadino mano vaizduotę. O trečia, kalta ta pati archeologinė sovietinių filmų romantika. Barzdomis apžėlę, gitaromis prie laužo brąžginantys paslaptingi mokslininkai su geologais buvo tikrieji sovietmečio romantikai – tokie šiek tiek neįvykę hipiai. Pirmą filmą apie Indiana Jones'ą pamačiau žymiai vėliau, jau paauglystėje, viename iš kiaurą parą trukusių „vidiako“ seansų, bet ta archeologinė romantika, panašu, klestėjo abiejose geležinės uždangos pusėse. Vienas svarbus skirtumas: I. Jones'as turėjo pinigų keliauti po visą pasaulį ir teisę nešioti revolverį.

Kodėl archeologija yra (o gal buvo?) taip romantizuojama? Viena, ko gero, kaltas perdėtas dėmesys lauko ekspedicijoms, nes ne tiek daug profesijų suteikia prabangą kelis mėnesius per metus dažniausiai be šeimos praleisti vagonėliuose ar palapinėse, valgant bet ką, geriant kada nori ir dar būnant apsuptam būrio jaunų studenčių/studentų susižavėjimo pilnomis akimis. Žinoma, toks vaizdinys su tikrove turi nedaug bendro, nes bet kuris archeologas kur kas daugiau laiko praleidžia prie rašomojo stalo, nei kasinėdamas lauke. Tačiau kita priežastis, ir čia jau mano teorija – archeologai, kaip ir astronautai, povandeninio pasaulio tyrinėtojai ir alpinistai, yra paskutiniai Žemės atradėjai. Pasibaigus didžiajai

atradimų epochai, XX a. pradžioje pasiekus Šiaurės ir Pietų ašigalius, o 6–7-ame dešimtmetyje antropologams ir miško kirtėjams ištyrus paskutinius Amazonijos bei Papua Gvinėjos kampelius, pasaulyje nebeliko neatrastų vietų. Nieko keisto, kad kaip tik tuo metu pagreitį įgauna „Star Trek“ ir „Žvaigždžių karai“, kuriuose romantizuojami kosmoso atradėjai, o Jacques'as-Yves'as Cousteau tampa televizijos žvaigžde. Taigi, kai viskas atrasta ant žemės, belieka kasti po žeme. Nes ten mūsų laukia dar labai daug paslapčių.

Bet grįžkime į mano varganą sovietinę vaikystę. Draugas paskolina man legendinę serijos „Kultūrų pėdsakais“ išleistą K. V. Ceramo knygą „Kapai, dievai ir mokslininkai“, ir archeologinė romantika užsuka man protą galutinai. Nes Heinricho Schliemanno Troja ar Howardo Carterio atrastas Tutanchamono kapas yra kur kas kiečiau nei mokslinė fantastika! Braudamiesi per pilnas pavojų džungles, blausioje lempų šviesoje šifruodami hieroglifus, persekiojami mirusius saugančių prakeikimų ir uždnuodytų indėnų strėlių, narsūs archeologai plečia mūsų žinojimo ribas ir gyvena velniškai įdomų gyvenimą – ko dar reikia Žirmūnų mikrorajone ir knygų pasaulyje bręstančiam berniukui? Ant sienos atsiranda iš vokiškos knygos perpieštas (pamenat tokį gerą metodą, kaip perpiešimas ant lango?) Maču Pikču piramidės griuvėsių piešinys, ir gyvenimas įgyja aiškų tikslą.

Tačiau tikru Apvaizdos ženkle, turėjusiu nedviprasmiškai parodyti manąjį pašaukimą, tapo įvykis, nutikęs, kai man buvo kokie 10 ar 11 metų. Su tėvais eilinį kartą atostogavome pas močiutę Varniuose. Ji gyveno pačiame miestelio viduryje, sename mediniame daugiabutyje. Savo nuolatiniam kiemo žaidimų draugui viską papasakojau apie archeologiją, ir nusprendėme, kad laikas šį amatą išbandyti patiems. Tad daug negalvoję tiesiog močiutės kieme, šalia medinių sandėliukų, pradėjome kasti duobę. Kaimynai

šiai mūsų idėjai kurį laiką netrukde, ir padirbėję kokią valandą... radome dvi žalvarines sages! Jau vėliau sužinojau: jos – tradicinės baltiškos XII–XIII amžiaus. Dabar suprantu – karjerą iš esmės pradėjau kaip juodasis archeologas, tačiau, tikiuosi, mano kalbę išpirko tai, kad vėliau radinius atidaviau Vilniaus universiteto archeologams.

Vėliau, jau vyresnėse klasėse, prasidėjo tikrieji archeologiniai kasinėjimai. Dalyvaudamas garsiojo Vilniaus jaunimo paminklosaugos klubo veikloje vieną vasarą kasinėjau Žemutinės pilies teritorijoje. Paskui dvi vasaras iš eilės, mokykloje lankyto kraštotyros būrelio vadovui suorganizavus, atlikau dvi vasaros praktikas Kernavėje. Štai čia, dirbdamas su tikrais „suaugusiais“, praktiką atliekančiais archeologijos studentais, iš arti galėjau patirti tą nepakartojamą archeologo pažinimo džiaugsmą, taip pat stebėti nematomą, romantišką archeologų gyvenimo pusę, panašią į tam tikrą Rytų europietišką „seksas, alkoholis ir rokenrolas“ variantą. Gyvenimas statybininkų vagonėliuose, ilgi vakarai prie laužo, neįtikėtini Pajautos slėnio radiniai, nuo neštuvų atsiradusios pūslės ant delnų, ir visai tai brėkštančio Atgimimo fone – rodės, tai yra galutinis mano archeologinės karjeros pažadas.

Tačiau taip atsitiko, kad paskutiniais mokyklos metais konkurenciją archeologijai rimtai ėmė kelti kitos dvi giminiškos alternatyvos – istorija ir antropologija (tuo metu vis dar nedrąsiai vadinta etnografija). Mano užmojus stoti studijuoti etnografiją Leningrado (Sankt Peterburgo) universitete nubraukė geopolitika (paskelbta Lietuvos nepriklausomybė), o į Vilniaus universitetą atvedė jau ne Kernavės prisiminimai, o Alfredo Bumblausko jaunųjų istorikų būrelis, kurį lankiau paskutiniais mokyklos metais. 1990 metais įstojau į VU istorijos studijas ir pasirinkau istoriją su medievistikos specializacija. Tačiau pirmaisiais studijų metais, kai reikėdavo rinktis vasaros praktikas, ir toliau noriai vykau į archeologinius tyrimus, ir tai buvo proga dar kartą padirbėti Kernavėje, o paskui ir Marvelėje, Kaune.

Reikia pripažinti, kad jau vaikystėje aiškiai prieš akis atsivėręs kelias į archeologo profesiją pačią paskutinę akimirką padarė staigų posūkį. Ateitis parodė – tai toli gražu nebuvo paskutinis posūkis mano karjeroje, vis labiau atitolinęs nuo profesionalaus istoriko darbo. Tačiau archeologija ir toliau liko pirmąja meile – tyra, beviltiškai romantiška ir todėl visada prisimenama su malonia nostalgija. Iki šiol negaliu ramiai praeiti pro kur nors mieste iškastą tranšėją, keliaudamas užsienyje, šeimą tampau po begalinius archeologijos muziejus, o kelionė į Maču Pikču ir toliau lieka didžiausia svajone.

Manau, yra dar viena priežastis, kodėl archeologija taip audrina vaizduotę, o romantiškus jaunuolius ragina rinktis šią jau gerokai apdulkęsiją profesiją. Jau rašiau, kad archeologija liko viena iš *final frontier* – paskutinių paribio zonų, laukiančių atradėjo. Tačiau ji leidžia bent iš dalies įgyvendinti ir dar vieną amžinąją žmonijos svajonę – keliones laiku, nes archeologams tenka labai retai pasitaikanti galimybė tiesiogiai prisiliesti prie praeities, prie sustingusio laiko.

Niekada nepamiršiu to jausmo, kai, darbuodamiesi Pajautos slėnyje Kernavėje, toje Lietuvos Trojoje, kur liko palaidota pirmoji Lietuvos sostinė, pirmą kartą atvėrėme puikiai išlikusias pamiršto miesto gatves, namus, kiemus, ir, sėdėdamas perkasoje, staiga suvokdavai, jog esi galbūt pirmas žmogus, kuris po 600 metų pertraukos pakėlė patvoryje pamestą pjautuvą ar tarp šiukšlių pasislėpusią dekoruotą kaulinę plokštelę. Vienu kastuvo ar mentelės grybštelėjimu atidengei laiko uždangą tarp tada ir dabar. O kiek linksmų ir kūrybingų istorijų sukurta, mėginant atspėti įvairių radinių paskirtį ir juos tarpusavyje susieti logiškais ryšiais! Dar truputis vaizduotės, ir už daikto galėdavai matyti jį pagaminusius ar turėjusius konkrečius žmones, įsivaizduoti, kaip jie atrodė, ką tuo metu veikė... ir štai, tu jau keliauji laiku!

Su šiokiu tokiu nerimu galvoju apie ateitį, kai kiaurai žemę iš oro skenuos dronai, ir bejausmiai robotai, nemėgstantys alaus ir prie laužų negrojantys

gitaromis, nepavargstamai sijos gruntą, nepraleidami net smulčiausių žmogaus veiklos pėdsakų. O ir juos iš savo patogijų, gerai apšviestų, vegetariniu maitu aprūpintų biurų valdys švarūs ir gaiviai kvepiantys

archeologai, kurių delnų nepuoš nuospaudos. Nežinau, ar tokioje tikrovėje dar liks nors truputėlis profesinės romantikos? Bet čia aš ir vėl susiruošiau į kelionę laiku, tik šį sykį ne į tą pusę...

*Šarūnas RADVILAVIČIUS,
Lietuvos Respublikos Prezidento patarėjas,
Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija
sarunas.radvilavicius@prezidentas.lt*